

JĘZYK POLSKI

ORGAN TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW JĘZYKA POLSKIEGO
WYDANIE PUBLIKACJI DOFINANSOWAŁO
MINISTERSTWO NAUKI I SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Piotr Żmigrodzki

Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN

Wkład Instytutu Języka Polskiego PAN w dorobek polskiej lingwistyki

Słowa kluczowe: Instytut Języka Polskiego PAN, historia językoznawstwa polskiego, gramatyka, leksykologia, historia języka polskiego.

0. Wstęp

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk został utworzony na mocy uchwały Prezydium PAN z dnia 17 kwietnia 1973 roku (zatwierdzonej przez Prezesa Rady Ministrów 16 czerwca 1973) i formalnie rozpoczął działanie z dniem 1 października tegoż roku. Zjednoczone w nim zostały jednostki naukowe, które wcześniej działały pod egidą PAN: krakowski Zakład Języka Polskiego, Zakład Językoznawstwa w Warszawie i Pracownia Językoznawstwa Stosowanego w Poznaniu. Celem powołania Instytutu było skonsolidowanie badań, przede wszystkim zespołowych, o charakterze podstawowym dla językoznawstwa polskiego, kontynuacja prac prowadzonych dotychczas w poszczególnych ośrodkach i podjęcie zadań nowych. Pierwszym dyrektorem placówki został Stanisław Urbańczyk, wcześniej główny orędownik jej utworzenia w ramach Akademii. Dziś, gdy od tamtych wydarzeń mija czterdzieści lat, warto przypomnieć dorobek Instytutu, wskazać najważniejsze przedsięwzięcia, jakie udało się w tym okresie zrealizować. Tematyce tej będzie poświęcony niniejszy artykuł¹⁾. Trudno, oczywiście, w tak krótkim szkicu objąć uwagę wszystkie dokonania. Te zespołowe, zwłaszcza wielkie słowniki, bardziej są znane czytelnikom, poświęcę im więc stosunkowo mniej uwagi, odsyłając raczej do dotyczących ich tekstów sprawozdawczo-analitycznych, by nieco więcej niż zwykle miejsca przeznaczyć na wskazanie prac indywidualnych, jak się zdaje, nie tak powszechnie znanych, a równie wartościowych. Problematyka badań podejmowanych w Instytucie obejmuje bardzo szerokie spektrum dziedzin zaliczanych tradycyjnie do językoznawstwa, a więc studia typowo synchroniczne (gramatykę i leksykologię oraz leksykografię współczesnej polszczyzny, także teorię języka), diachroniczne (gramatykę, leksykologię i leksykografię historyczną), dialektologię, onomastykę. W ostatnich latach rozwijają

¹⁾ Świadomie pomijam w tym miejscu kwestie historii Instytutu, jego przemian organizacyjnych itp. Były one w przeszłości przedmiotem dokładniejszych omówień, por. zwłaszcza Urbańczyk 1985, Lubaś 1994, Czopek-Kopciuch 2010, a także Kronika Instytutu Języka Polskiego PAN, publikowana w każdym tomie instytutowego czasopisma *Polonica*.

się również badania polszczyzny kresowej oraz prace nad konfrontacją międzyjęzykową. Taki też będzie porządek niniejszej prezentacji. W żadnym wypadku, choćby ze względu na szczupłość miejsca, nie pretenduje ona do kompletności; jak każdy tekst tego typu może się spotkać z zarzutami pewnego subiektywizmu, jak się zdaje, nieuchronnego.

1. Badania nad polszczyzną współczesną

1.1. Zagadnienia gramatyczne i teoria języka

Najważniejszym osiągnięciem pierwszego okresu funkcjonowania Instytutu było opracowanie nowej gramatyki języka polskiego, opartej na teoretycznych osiągnięciach strukturalizmu i częściowo również metodologii nowszych. Prace nad nią rozpoczęto jeszcze w ramach organizacyjnych Instytutu Badań Literackich PAN. Trwały one w zasadniczym etapie do końca lat 70., na początku roku 1984 ukazały się drukiem dwa tomy, nazywane w środowisku «*zółta gramatyka*» (ze względu na kolor okładek), poświęcone składni (Topolińska (red.) 1984) i morfologii (Grzegorzczkowska, Laskowski, Wróbel (red.) 1984). Dopiero w 1995 roku znalazł się na rynku tom ostatni z zaplanowanych — Fonetyka i fonologia (Dukiewicz, Sawicka 1995). Gramatykę tę, powstałą przy współpracy lingwistów z innych ośrodków krajowych, uznać należy za jedno z najważniejszych dzieł polskiego językoznawstwa XX wieku i chyba jak dotąd ostatnie całościowe opracowanie polonistyczne z tej dziedziny zakrojone na tak szeroką skalę, angażujące tylu uczonych, oparte na nowoczesnych podstawach metodologicznych i analizie oryginalnego materiału językowego. Do dziś trudno sobie wyobrazić, aby badacz jakiegos zagadnienia gramatycznego, chcący być uznawanym za poważnego, do ustaleń tego podręcznika się nie odniósł. Losy jednak poszczególnych części podręcznika były odmienne, najszerzej znany jest tom morfologiczny, który doczekał się drugiego, istotnie zmienionego wydania w roku 1998, a kolejnego w 1999, już pod marką sprywatyzowanego Wydawnictwa Naukowego PWN, i w tej wersji znalazł się na listach lektur wielu krajowych i zagranicznych polonistów. O różnych kwestiach związanych z przygotowaniem tego tomu pisał Roman Laskowski (2012); spojrzenie zaś na tom składniowy z perspektywy kilkudziesięciu lat przedstawił Maciej Grochowski (2010). Na marginesie prac nad gramatyką powstały również studia autorskie, dotyczące problematyki fonetyczno-fonologicznej (Dukiewicz 1978), morfonologicznej (Laskowski 1975, Kowalik 1997), budowy morfologicznej określonych części mowy (Kowalik 1977, Lubaszewski 1982), słowotwórstwa (Symoni-Sułkowska 1987). W związku z opracowywaniem gramatyki przeprowadzono w Instytucie również wspomagane komputerowo analizy morfologiczne i fleksyjne leksemów polskich, których rezultatem był m.in. Mały słownik odmiany wyrazów trudnych (Wróbel i in. 1993).

Drugim opisem polszczyzny pretendującym do kompletności, który powstał w Instytucie zasadniczo w latach 90. XX wieku, jest gramatyka Ireneusza Bobrowskiego, ufundowana na teoretycznych podstawach generatywizmu, a konkretniej na adaptacji do polskich warunków modelu tzw. składni X-bar z lat 80. XX wieku (Bobrowski 1995–1998, 2005). Podstawą opisu języka jest w tym ujęciu składnia (syntaktyka), która w szerokim rozumieniu utożsamiana jest z gramatyką w ogóle, definiowaną jako zbiór reguł łączenia się mniejszych znaków językowych w większe czy też odwrotnie — rozbioru jednostek większych na mniej-

sze (a więc struktur zdaniowych na wyrazy, wyrazów na morfemy itd.). W pracach tych najwięcej miejsca zajmuje analiza struktury frazowej polskich zdań oraz występujących w nich zależności akomodacyjnych. W związku z tą koncepcją powstały również monograficzne opracowania Katarzyny Węgrzynek, dotyczące składni przymiotników (1995) oraz związków frazeologicznych (1998), Beaty Chachulskiej (2002), poświęcone «leksykalnym wykładnikom parametryzacji świata». Oddziaływała ona również na badaczy niezwiązanych formalnie (przynajmniej wówczas) z Instytutem, por. zwłaszcza Żmigrodzki 2000, Zbróg 2003, Wojdak 2004. Publikację gramatyki poprzedził I. Bobrowski ogłoszeniem teoretyczno-metodologicznej rozprawy pt. *Językoznawstwo racjonalne* (1993). Przedstawił w niej założenia metodologii badań lingwistycznych ze stanowiska tzw. umiarkowanego racjonalizmu, którego podstawą jest twierdzenie o nieobecności wyjaśniania nomotetycznego w lingwistyce, a co za tym idzie, dopuszczenie wielości modeli językoznawczego opisu faktów językowych; sformułował także kryteria wartościowania tych modeli. Zagadnieniom ewaluacji modeli gramatycznych, na przykładzie dwóch modeli gramatyki generatywnej, poświęcona jest rozprawa tegoż autora z 1988 roku (Bobrowski 1988); w formie książkowej dał on także propozycję teoretycznego rozwiązania kwestii opisu polskich czasowników przechodnich w modelu gramatyki generatywnej, opartym na tzw. rozwiniętej teorii standardowej (Bobrowski 1985).

Pisząc o dorobku Instytutu w zakresie badań nad gramatyką współczesnej polszczyzny, nie sposób pominąć Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich (Polański (red.) 1980–1992). Ideę dzieła przedstawił Kazimierz Polański w roku 1967 władzom katowickiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (której był wówczas pracownikiem) i tam też (od 1968 roku — w nowo powołanym Uniwersytecie Śląskim) toczyły się prace nad nim. W 1974 roku pracownia słownika została stowarzyszona z IJP PAN i część jej członków stała się pracownikami Instytutu (por. Polański 1976). Do końca miała jednak swoją siedzibę w budynku polonistyki Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu. Słownik ten przedstawia w formie symbolicznej schematy zdaniowe kilkunastu tysięcy polskich czasowników, obejmujące pozycje konotowane obligatoryjnie i fakultatywnie, wraz z przykładami. Można by go więc potraktować jako swoisty leksykon, czyli część pewnego modelu gramatyki generatywnej²⁾. Wysoce sformalizowany sposób zapisu schematów mógł utrudniać lekturę słownika osobom nieprzygotowanym, ale jednocześnie uprzystępniał go badaczom z innych krajów, pozwalał na studia konfrontatywne, a także na implementację informatyczną, co też stało się później, gdy zaczęła się rozwijać lingwistyka komputerowa. Jest więc Słownik syntaktyczno-generatywny... pierwszym tego typu przedsięwzięciem w krajach słowiańskich; stał się też podstawą licznych rozwinięć i implementacji w ramach lingwistyki informatycznej.

Szczegółowe kwestie składniowe, w powiązaniu z semantyką i także pragmatyką, były przedmiotem opracowań monograficznych, opartych w znacznym stopniu na teorii semantyki generatywnej: kategorii środka czynności (Grochowski 1975), czasowników percepcji zmysłowej (Grzesiak 1983), czasowników deontycznych (Jędrzejko 1987). Te same inspira-

²⁾ Ci czytelnicy, którzy mieli okazję zetknąć się z klasycznymi modelami gramatyki generatywnej, wiedzą, że składały się one z dwóch zasadniczych komponentów: reguł frazowych i transformacyjnych oraz leksykonu, który opisywał jednostki danego języka ze względu na możliwość ich podstawiania do tych reguł.

cje widoczne są także w pracy M. Grochowskiego (1980) poświęconej językowym eksponentom pojęcia celu, widać tu już jednak wyraźnie zwrot w kierunku semantyki opartej na rachunku predykatów, rozwijanej w ramach składniowego tomu «żółtej gramatyki». W pewnym stopniu za pokłosie tego dzieła można uznać też i dwie kolejne monografie M. Grochowskiego, dotyczące polskich partykuł (1986) oraz wyrażen funkcyjnych w ogóle (1997). Oprócz wymienionych wcześniej kwestii autor omówił zagadnienie wyodrębniania partykuł spośród innych tzw. wyrażen funkcyjnych i podziału tychże wyrażen na kategorie. Prace te dały asumpt do dalszych badań nad wyrażeniami funkcyjnymi, dziś prowadzonych głównie w ośrodkach toruńskim i warszawskim.

Z osiągnąć najnowszego okresu warto wymienić przede wszystkim rozprawę Rafała Górskiego (2008), który bada zagadnienie diatezy (strony) biernej w polszczyźnie, odwołując się do metod lingwistyki korpusowej. Prace nad komputerowym korpusem języka polskiego były w Instytucie prowadzone od połowy lat 90. XX wieku, ostatecznie Instytut wszedł w skład konsorcjum, które w latach 2008–2010 opracowało Narodowy Korpus Języka Polskiego.

1.2. Leksykologia i leksykografia

Wyniki prowadzonych w Instytucie badań nad słownictwem współczesnym mają przeważnie formę ujęć słownikowych. Wskazać tu należy przede wszystkim dorobek pracowni Obserwatorium Językowe, powołanej przez Witolda Doroszewskiego w 1970 roku, której zadaniem miała być rejestracja słownictwa polskiego nienotowanego w SJPDor, wydobywanego przede wszystkim z prasy. Chodziło o trzy grupy zjawisk: neologizmy (wyrazy zupełnie nowe w polszczyźnie), neosemantyzmy (nowe znaczenia leksemów już wcześniej istniejących) oraz nowe połączenia i związki wyrazowe. Wyniki tych poszukiwań opublikowano w formie zbiorów leksykograficznych pt. Nowe słownictwo polskie, zob. Tekiel (red.) 1988–1989, Smółkowa (red.) 1998–1999, 2004–2006, 2010–2013, a ostatnio w formie syntetycznego leksykonu, kierowanego do szerszej publiczności (Smółkowa (red.) 2013). Wcześniej ukazały się dwa opracowania analityczne słownictwa zawartego w SJPDor (Smółkowa 1976; Smółkowa, Tekiel 1977). Uogólniający i częściowo teoretyczny charakter ma monografia T. Smółkowej (2001).

Drugim chronologicznie dziełem jest wielotomowy Słownik polskich leksemów potocznych, opracowywany pod kierunkiem Władysława Lubasia, oparty na źródłach języka mówionego, także tekstach literackich stylizowanych, tekstach pochodzących z Internetu itp. Prace nad tym słownikiem zapoczątkowano jeszcze w latach 70. XX wieku na Uniwersytecie Śląskim, gdzie był wówczas zatrudniony jego redaktor. Dotąd opublikowano sześć tomów (Lubaś (red.) 2001–2013); przewiduje się, że całość może ich objąć nawet kilkanaście.

Najmłodszym projektem leksykograficznym, będącym dopiero w początkowej fazie realizacji, jest Wielki słownik języka polskiego PAN (WSJP 2013), opracowywany od 2008 roku pod kierunkiem Piotra Żmigrodzkiego i publikowany w Internecie (<http://wsjp.pl>). Słownikowi temu poświęcono kilka artykułów w zeszycie 5. Języka Polskiego XCII (2012), do nich więc wypada odesłać zainteresowanych Czytelników³). Teoretycznym problemom leksykografii poświęcona

³) Dodać warto, że słownik ten uzyskał w kwietniu 2013 roku patronat Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

jest książka P. Żmigrodzkiego (2008), w której rozważa on m.in. status dzieła leksykograficznego i formy jego istnienia w kontekście rozwijającej się leksykografii elektronicznej.

Z funduszy Instytutu były też okresowo finansowane prace nad Słownikiem frekwencyjnym polszczyzny współczesnej, przygotowywanym przez badaczy z różnych ośrodków, i również nakładem Instytutu opublikowano go w wersji książkowej (Kurcz i in. 1990).

1.3. Pragmalingwistyka, genologia lingwistyczna i analiza dyskursu

Ten obszar tematyczny nie jest przez pracowników Instytutu zbyt chętnie wybierany, reprezentuje go jednak kilka prac o charakterze monograficznym, z których większość miała charakter na polskim gruncie nowatorski i na długie lata stała się wzorem dla badaczy podejmujących zagadnienia pokrewne (pozostaje nim do dziś).

Z prac wcześniejszych na największą uwagę zasługują dwie: Składnia rozmowy telefonicznej Krystyny Pisarkowej (1975) oraz Struktura składniowa listu Anny Kałkowskiej (1982). Pierwsza stanowi pionierską na polskim gruncie analizę składni języka mówionego, jeszcze dość tradycyjną, ale już przeprowadzoną ze świadomością konieczności uwzględnienia cech typowych dla kontaktu ustnego i dialogowego, druga ujmuje przedmiot badań w kategoriach interpretacyjnych genologii literackiej i lingwistycznej, teorii aktów mowy, a przede wszystkim teorii spójności tekstu. Z nowszych na czoło wysuwa się rozprawa Katarzyny Skowronek traktująca o reklamie widzianej ze stanowiska pragmalingwistyki, szczególnie zaś teorii aktów mowy (1993), a także późniejsza książka tej autorki, przynosząca opis listów pasterskich Episkopatu Polski w oświetleniu metodologii analizy dyskursu (2006). Teoretyczne umocowanie w koncepcji aktów mowy ma także monografia chwalenia się pióra Dariusza Galasińskiego (1992). Krystyna Pisarkowa wydała również dwie książki dotyczące języka współczesnej polskiej poezji (1992) oraz przekładu poetyckiego (1998).

2. Badania nad polszczyzną czasów dawniejszych

2.1. Leksykologia i leksykografia

Zdecydowanie na pierwszy plan wysuwają się tutaj badania nad słownictwem doby staropolskiej (do 1500 r.), a ich najważniejszym wynikiem jest Słownik staropolski (Urbańczyk (red.) 1953–2002). Praca nad tym monumentalnym dziełem trwała w sumie prawie 130 lat i wielokrotnie była przedmiotem opisów w różnych źródłach językoznawczych. Po zakończeniu edycji tego wiekopomnego dzieła zespół podjął dalsze prace, zmierzające do opracowania suplementu do słownika. W ramach tych prac opublikowano Opis źródeł Słownika staropolskiego (Twardzik (red.) 2005), Indeksy do Słownika staropolskiego (Eder, Twardzik 2007) oraz Indeksy do „Opisu źródeł Słownika staropolskiego” (Frodyma 2011). Członkowie zespołu Słownika staropolskiego opublikowali także dzieło pt. Mały słownik zaginionej polszczyzny (Wysocka (red.) 2003), o charakterze bardziej popularnym. Prowadzono również indywidualne prace badawcze. Studiami nad terminologią lekarską od czasów najdawniejszych do 1838 roku zajmowała się Felicja Wysocka (1980–2007). Opisowi terminologii astronomicznej poświęcona jest praca Jadwigi Waniakowej (2003), która w odróżnieniu od poprzednich badaczy rozpatruje jednak materiał od czasów najdawniejszych aż do końca XX wieku.

Innym ukończonym dziełem leksykograficznym dotyczącym słownictwa dawniejszego jest Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego (Kućała (red.) 1994–2012), będący wyczerpującym opisem słownictwa dzieł naszego wielkiego poety renesansowego, obejmującym m.in. formy, znaczenia, składnię i łączliwość kontekstową (dokładniejszy jego opis zob. Sieradzka-Baziur i in. 2012). W tym samym kręgu tematycznym mieści się monografia Bożeny Sieradzkiej-Baziur (2002). Autorka ta zajmowała się również językiem utworów Jana Kasprowicza, któremu poświęciła odrębną monografię (2006). Kolekcję prac dotyczących języka autorów dopełnia książka Władysława Lubasia o języku poezji Ignacego Krasickiego (1992).

Słownikiem, który dopiero powstaje, jest Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku (Gruszczyński (red.) 2013). Warto zaznaczyć, że od 2004 roku opracowywany jest on i publikowany wyłącznie w wersji elektronicznej (szczegółowy opis zob. m.in. Majdak 2011). Zagadnień tego samego okresu w polszczyźnie, konkretnie frazeologii religijnej okresu baroku, dotyczy monografia Doroty Adamiec (2007).

2.2. Prace edytorskie i filologiczne

Badacze staropolszczyzny zajmowali się również odczytywaniem i edycją dawnych zabytków piśmiennictwa. Za najważniejsze w ostatnim okresie uznać tu wypada prace Wacława Twardzika, przede wszystkim krytyczną edycję *Rozmyślenia przemyskiego* (Keller, Twardzik 1998–2004), również wcześniejszą rozprawę teoretyczną poświęconą temu zagadnieniu (Twardzik 1997). Drugim ważnym dziełem edytorskim opracowanym pod jego kierunkiem jest *Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego* (Twardzik (red.) 2006) w formie płyty DVD zawierającej podobizny i edycję krytyczną najważniejszych zabytków piśmiennictwa średniowiecznego w języku polskim. Samą transkrypcję tych zabytków zawiera Korpus tekstów staropolskich, dostępny na stronie internetowej Instytutu. Z prac wcześniejszych na czoło wysuwa się wydanie krytyczne *mamotrektów staropolskich*, opracowane przez Vladimíra Kyasa i Wandę Żurowską-Górecką (1977–1980). Filologiczno-edytorski charakter mają również publikacje Elżbiety Belcarzowej, dotyczące glos polskich w kazaniach średniowiecznych (1981–2001) i Biblii Leopoldy (1989, 2006). Badania nad zabytkami epoki staropolskiej obejmowały również zagadnienia odpowiedników pewnych form gramatycznych łacińskich w tekstach polskich. Należy tu wskazać rozprawy Ewy Deptuchowej (1985, 2008), stanowiące połączenie rozważań o charakterze filologicznym z analizami ściśle gramatycznymi.

Za pracę edytorską nowego typu należy uznać wykonaną przez Małgorzatę Majewską edycję elektroniczną tzw. Słownika wileńskiego z 1861 roku. W wyniku tego projektu powstała w pełni przeszukiwalna wersja słownika, dostępna online na stronach Instytutu (Majewska 2012, szczegółowy opis: Majewska 2011).

2.3. Zagadnienia gramatyczne

Za najważniejszą uznać należy syntezę pt. *Historia polskiej składni autorstwa Krystyny Pisarkowej* (1984). Jest to ukoronowanie programu badań składniowych zainicjowanego przez Zenona Klemensiewicza. Zanim ta synteza powstała, publikowano w latach 1965–1977

tomy poświęcone zapomnianym konstrukcjom składni staropolskiej, średniopolskiej i nowopolskiej, przynoszące zbiory przykładów struktur składniowych we współczesnej polszczyźnie nienotowanych. W zakresie fleksji należy odnotować fundamentalną rozprawę Mariana Kucały o historii i kształtowaniu się w polszczyźnie kategorii rodzaju gramatycznego (1978) oraz pracę Jerzego Reichana, dotyczącą rzeczowników zakończonych na pierwotne *-p'*, *-b'* (1975), opartą w znacznej mierze na materiałach gwarowych polskich i słowiańskich. Kwestie gramatyczne pojawiały się również często przy okazji rozważań filologicznych i edytorskich, czego przykładem są wyżej wspomniane prace E. Deptuchowej, a także liczne mniejsze artykuły różnych autorów, publikowane w czasopismach i pracach zbiorowych.

3. Dialektologia

Badania dialektologiczne w Instytucie kontynuują tradycje krakowskiej szkoły dialektologicznej, zapoczątkowanej przed wiekiem przez Kazimierza Nitscha, a także częściowo szkoły warszawskiej, związanej z postacią Witolda Doroszewskiego. Głównym przedsięwzięciem jest monumentalny Słownik gwar polskich (SGP 1977–2013), któremu poświęcono wiele komentarzy i opracowań, por. np. Karaś 2011: 264–271 (tam dalsza bibliografia). Dziełem leksykograficznym również o charakterze naukowym, ale o bardziej ograniczonym zasięgu terytorialnym jest Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur (SGOWM 1987–2006), por. Sobolewska 2010, Karaś 2011: 284–289. Bardziej popularny charakter ma Mały słownik gwar polskich (Wronicz (red.) 2009), opisujący słownictwo wybrane z planowanej listy haseł SGP. Warty uwagi przedsięwzięciem jest także edycja Słownika gwary Zakopanego i okolic z materiałów Juliusza Zborowskiego (Zborowski 2009) wykonana pod kierunkiem Joanny Okoniowej. W ramach prac instytucyjnych dokończono również opracowanie i wydanie Atlasu gwar mazowieckich (Kowalska, Strzyżewska-Zaremba 1971–1992), zapoczątkowanego w ośrodku warszawskim w latach 50. XX wieku. Opis tego oraz innych atlasów gwarowych znalazł się w przekrojowej publikacji Jerzego Reichana i Kazimierza Woźniaka (2004).

Oprócz zbiorowych prac leksykograficznych prowadzone są intensywnie również badania indywidualne, albo obejmujące zjawiska obecne w gwarach poszczególnych regionów czy miejscowości, albo też w ujęciu przekrojowym. Do pierwszej grupy należą np. prace Anny Kowalskiej o słowotwórstwie Mazowsza i Podlasia (1975–1978), Jerzego Reichana (1980) o fonetyce gwar małopolskich, Franciszka Sowy (1990) — gwar spiskich, Krystyny Holly (1993) — gwar żywieckich. Renata Kucharzyk (2002) zajęła się fonetyką gwary wsi Rzepiennik Strzyżewski. Językowi na Spiszu poświęcona jest także monografia Heleny Grocholi-Szczepanek (2012), znacznie jednak od poprzednich odbiegająca, gdyż głównym tematem jest tu zagadnienie «język a płeć», a metoda badawcza oscyluje między socjolingwistyką a zdobywającą sobie coraz większą popularność «lingwistyką płci». Teksty artystyczne i teksty kazań z Cieszyńskiego analizowała Jadwiga Wronicz (1992, 2001).

Z prac o charakterze przekrojowym na pierwszy plan wysunąć wypada książkę Anny Tyrpy o frazeologii somatycznej w gwarach (Krawczyk-Tyrpa 1987). Praca ta zyskała sobie ogólne uznanie w środowisku krajowych badaczy frazeologii, o czym może świadczyć choćby fakt jej drugiego wydania (Tyrpa 2005). Inna monografia tej autorki (Tyrpa 2011) traktuje

je o obrazie cudzoziemca w gwarach polskich i bliżej jej jest do opracowań etnolingwistycznych czy antropolingwistycznych. Zagadnieniami fonetyki gwarowej zajmowała się Barbara Grabka (2002), problemem złożzeń — Helena Grochola-Szczepanek (2002). Joanna Okoniowa badała przestrzenne i czasowe znaczenia przyimków (1987). Na materiale gwarowym jest również oparta teźże autorki analiza przeciwstawień kierunkowych w języku (1994). Z prac o charakterze leksykologicznym wspomnieć należy ujęcia terminologii pasterstwa górskiego (Herniczek-Morozowa 1975–1976) czy terminologii rolniczej (Basara, Basara 1992), a także analizę wyrazów pochodzenia francuskiego w gwarach (Reczkowa 1982). Dialektalnym słownictwem odantropomicznym interesowała się Renata Kucharzyk (2010).

4. Onomastyka

Patronem badań onomastycznych w Instytucie jest Witold Taszycki, który jeszcze przed drugą wojną światową zainicjował gromadzenie staropolskiego materiału antropomicznego z myślą o przyszłym opracowaniu leksykograficznym. Właśnie Słownik staropolskich nazw osobowych (Taszycki (red.) 1965–1984) wydaje się najważniejszym dziełem pierwszego okresu funkcjonowania Instytutu. Jego dopełnieniem był późniejszy Słownik etymologiczno-motyacyjny staropolskich nazw osobowych (Cieślíkowa i in. (red.) 1995–2002), zgodnie z nazwą przynoszący interpretacje etymologiczne i słotwórcze. W pewnym sensie za ich kontynuację, pod względem chronologicznym i częściowo metodologicznym, uznać należy publikację pt. Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku; dotychczas ukazały się trzy tomy (Cieślíkowa, Skowronek (red.) 2007–2011), obejmujące materiał do początkowych haseł na literę P. Spośród leksykograficznych ujęć nazw osobowych wymienić należy w dalszej kolejności dwa słowniki wydane przez Kazimierza Rymuta: nazwisk oraz imion «współcześnie w Polsce używanych» (współcześnie, tzn. na początku lat 90. XX wieku), por. Rymut 1992–1994, 1995. Są to wykazy oparte na danych systemu PESEL, w których uwzględniono geograficzne rozmieszczenie poszczególnych antroponimów (podział na województwa). Ważnym osiągnięciem jest również opracowany wspólnie ze stroną niemiecką słownik nazwisk polskich w Zagłębiu Ruhry (Rymut, Hoffmann (red.) 2006–2010). Spośród pracowników Instytutu udział w pracach nad tym dziełem wzięła m.in. Barbara Czopek-Kopciuch, która poświęciła tej problematyce także autorską monografię (2004). Indywidualne prace z zakresu antroponimii dotyczyły między innymi historycznego słotwórstwa imion (Malec 1982; Cieślíkowa 1990, 1991), dawnych imion chrześcijańskich (Malec 1994), nazwisk patronimicznych (Magda-Czekaj 2011). Próby nieco odmiennych, kulturowo-kognitywnych ujęć przynoszą prace Katarzyny Skowronek (2001) i Marii Malec (2001).

Drugim intensywnie rozwijanym kierunkiem badań onomastycznych jest analiza nazw geograficznych: miejscowych (toponimia) i wodnych (hydronimia). Wydzielony zespół badawczy zajmujący się tą problematyką stworzył już w ramach Instytutu Języka Polskiego PAN Kazimierz Rymut. W zakresie toponomastyki podstawową pracą zbiorową jest monumentalny słownik historyczno-etymologiczny pt. Nazwy miejscowe Polski (Rymut (red.) 1996–2007). Ukazało się też szereg ujęć bardziej szczegółowych, np. Barbara Czopek-Kopciuch (1995) zajmowała się nazwami miejscowymi ziemi chełmskiej i bełskiej, Urszula Bijak (2001) i Urszula Wójcik (2001) — dawnymi nazwami na Mazowszu. Z dużym zaintereso-

waniem szerszych kręgów odbiorców spotkała się książka Elżbiety Supranowicz (1995) o nazwach ulic Krakowa. Ukazały się też bardziej popularne opracowania autorstwa K. Rymuta (1980) i M. Malec (2001). W zakresie nazw wodnych podstawowym dziełem jest dwudziestotomowy cykl *Hydronymia Europaea*, przygotowany we współpracy z Akademią Nauki i Literatury w Moguncji i opublikowany w Niemczech w latach 90. XX wieku. Poszczególne tomy, sygnowane przez badaczy z Instytutu, m.in. Kazimierza Rymuta, Rozalię Przybytek, Henrykę Mól, zawierają opis nazw wodnych dorzeczy rzek polskich. Obecnie trwają prace nad Słownikiem nazw wodnych Polski w wersji elektronicznej.

Na koniec należy zaznaczyć, że częściowo w ramach zadań Instytutu powstała i została opublikowana przekrojowa publikacja pt. *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (Rzetelska-Feleszko (red.) 1998), będąca przystępnym podręcznikiem onomastyki dla zainteresowanych. Opracowano i wydano także dwa słowniczki popularne o charakterze częściowo normatywnym: Cieślíkowa (red.) 2002 i Czopek-Kopciuch i in. 2011.

5. Badania nad polszczyzną kresową

Pracownia Polszczyzny Kresowej została utworzona w Instytucie stosunkowo niedawno, bo w 1997 roku. Prowadzi ona badania nad sytuacją języka polskiego na dzisiejszej Ukrainie. Do jej dorobku należy dwuczęściowa monografia języka polskiego na Ukrainie (Rieger i in. 2002, 2007), kolejne tomy wydawnictwa pt. *Język polski dawnych Kresów Wschodnich* (ostatnio: Rieger, Kowalska (red.) 2010), także prace opisujące polskie gwary wsi znajdujących się poza granicami wschodnimi współczesnej Rzeczypospolitej, np. położonych na Podolu Oleszkowiec i Hreczan (Czechosz-Felczyk 2001, 2004) czy Zielonej (Dzięgiel 2001). Sytuację językową we wsiach chłopskich i szlacheckich na Ukrainie opisuje monografia Ewy Dzięgiel (2003).

6. Konfrontacja polszczyzny z innymi językami

W dorobku leksykograficznym Instytutu jest jeszcze jedno monumentalne dzieło, mianowicie *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce* (SŁŚ 1953–2012). Jego zespół redakcyjny włączono w struktury Instytutu w 1982 roku, gdy prace były już mocno zaawansowane. Ich początki sięgają również okresu międzywojennego. Młody zespół słownika prowadzi obecnie prace nad dalszymi hasłami zasadniczej wersji dzieła (opublikowano zeszyty słownika obejmujące materiał do litery S), jednocześnie przygotowuje m.in. elektroniczną wersję wcześniej opublikowanych tomów, a także elektroniczny korpus języka łacińskiego na ziemiach polskich w latach 1000–1550. Członkowie pracowni angażują się także w liczne projekty międzynarodowe.

Podobny ponadnarodowy charakter mają dwa inne długoletnie przedsięwzięcia o charakterze leksykologiczno-leksykograficznym, w których uczestniczą pracownicy Instytutu, mianowicie *Ogólnosłowiański atlas językowy* (OLA) i *Atlas języków Europy* (Atlas Linguarum Europae, ALE). Koordynatorem obu projektów z ramienia Instytutu (i również szefową zespołu polskiego tych przedsięwzięć) jest obecnie Jadwiga Waniakowa. Pierwszy z nich ujmuje różne zjawiska fonetyczne, słowotwórcze i leksykalne występujące w dialektach

na terenie zamieszkałym przez autochtoniczną ludność słowiańską. Dotąd ukazało się 15 tomów atlasu (8 w serii fonetyczno-gramatycznej i 7 w serii leksykalno-słotwórczej, z tego w komisji polskiej przygotowano i wydano 5 tomów, ostatnio: Basara, Siatkowski (red.) 2003; Siatkowski, Waniakowa (red.) 2009). Ponadto członkowie zespołu polskiego uczestniczą w pracach nad innymi tomami, dostarczając polski materiał językowy i sporządzając komentarze oraz legendy do map. Syntetyczny opis polskich prac nad OLA przedstawił ostatnio Janusz Siatkowski (2012). Atlas języków Europy jest przedsięwzięciem o podobnym charakterze, ale obejmującym całe terytorium Europy i uwzględniającym fakty językowe notowane na terytorium 51 krajów. Polski wkład polega tu przede wszystkim na wykonaniu siedmiu map oraz współdziałaniu w pracach nad innymi mapami. Stosunkowo niedawno, bo w 2010 roku, Instytut organizował w Krakowie doroczne spotkanie redaktorów atlasu.

W kręgu problematyki etymologiczno-porównawczej mieszczą się indywidualne prace Jadwigi Waniakowej, dotyczące najpierw nazw dni tygodnia w językach indoeuropejskich (1998), później — słownictwa astronomicznego (2003, 2004), a w ostatnich latach — polskich gwarowych nazw roślin na tle słowiańskim, uwieńczone ogłoszeniem monografii (2012).

7. Czasopisma, serie wydawnicze, bibliografie

Instytut stale wydaje trzy czasopisma naukowe, finansowane głównie z własnych środków. Pełnią one w środowisku naukowym funkcję integrującą, gdyż otwarte są dla badaczy z różnych jednostek. W pierwszej kolejności wymienić należy rocznik *Polonica*, powołany do istnienia krótko po utworzeniu Instytutu (pierwszy tom ukazał się w 1975 roku). Zgodnie z zamysłem ówczesnych władz Instytutu publikowane w nim są przede wszystkim prace z zakresu językoznawstwa współczesnego, również rozprawy teoretyczne, recenzje, sprawozdania z konferencji, a także kronika Instytutu, w której można znaleźć informacje o najważniejszych wydarzeniach z dziejów tej jednostki. Funkcję redaktora (oficjalnie: przewodniczącego komitetu redakcyjnego) pełnili kolejno Stanisław Urbańczyk (1975–1990), Henryk Wróbel (1992–2000) i Ireneusz Bobrowski (od 2001). Pismem o bardzo ściśle sprofilowanej tematyce są *Onomastica*, jak głosi podtytuł: «pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu oraz innym nazwom własnym», rocznik ukazujący się od 1955 roku, w koedycji z Komitetem Językoznawstwa PAN. Funkcję redaktora naczelnego pełni obecnie Aleksandra Cieślikowa, jej poprzednikami byli Witold Taszycki i Kazimierz Rymut. Czasopismem trzecim jest *Socjolingwistyka*, powstała w latach 70. XX wieku jako wydawnictwo ciągłe Uniwersytetu Śląskiego, od 1987 roku jako wydawnictwo seryjne, a potem rocznik IJP PAN. Jego redaktorem od samego początku do dziś jest Władysław Lubaś. W latach 2004–2012 wydawano w Instytucie również rocznik w języku angielskim pt. *Studies in Polish Linguistics*. Ideą pisma, zainicjowanego przez Romana Laskowskiego, było stworzenie międzynarodowego forum wymiany myśli przez polskich i zagranicznych językoznawców, badających polszczyznę lub inne języki, a także zajmujących się problematyką teoretyczną. Od roku 2010 pismo ukazywało się w koedycji z Katedrą UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową UJ, od roku 2013 jego wyłącznym wydawcą jest Wydział Filologiczny UJ.

Pracownicy Instytutu brali i biorą również czynny udział w pracach komitetów i rad redakcyjnych innych czasopism, krajowych i zagranicznych. Nie sposób ich wszystkich wymienić. Jednym z nich jest *Język Polski*. Od początku swojego istnienia Instytut używa też lokalu zarówno redakcji *Języka Polskiego*, jak i Zarządowi Głównemu TMJP⁴).

Publikowano także tomy prac zbiorowych poświęconych różnym aspektom badań lingwistycznych prowadzonych w Instytucie. Wymienić warto serię *Studia Gramatyczne* (t. 1–11, 1977–1995), gromadzącą studia autorów z różnych ośrodków, współpracujących z Instytutem, początkowo związane z powstającą «*żółtą gramatyką*», później też z innymi projektami, cztery tomy *Studiów Dialektologicznych* (1996–2010), trzy tomy *Studiów Historycznojęzycznych*, zawierające materiały konferencji naukowych organizowanych lub współorganizowanych przez Instytut. Wynik współpracy międzynarodowej Instytutu stanowią serie *Studia Linguistica Polono-Slovaca* (t. 1–4, 1988–1990) oraz *Studia Linguistica Polono-Jugoslavica* (t. 1–7, 1980–1993). Dyskusja nad projektem Wielkiego słownika języka polskiego, jaka się odbyła w końcu lat 80. XX wieku, znalazła udokumentowanie w serii *Studiów leksykograficznych* (Lubaś (red.) 1987–1993). W latach 2007–2008 ukazały się w dwóch tomach *Nowe studia leksykograficzne* (Żmigrodzki, Przybylska (red.) 2007, 2008), zawierające materiały z dyskusji nad aktualnie publikowanym elektronicznym Wielkim słownikiem języka polskiego PAN oraz inne studia z zakresu metaleksykografii.

Niektóre pracownice Instytutu prowadziły także systematyczne prace nad gromadzeniem i opisem literatury przedmiotu dotyczącej odpowiednich gałęzi językoznawstwa. Ich wynikiem były opublikowane zestawienia bibliograficzne dotyczące onomastyki polskiej (Rymut (red.) 1983; Przybytek, Rymut 1992, 2001)⁵) oraz gramatyki historycznej i historii języka (Bukowcowa, Kucała 1979–2003).

8. Zamiast podsumowania

W tekście niniejszym przedstawiono w telegraficznym skrócie tylko najważniejsze dokonania Instytutu *Języka Polskiego* PAN na niwie badań lingwistycznych. Opis koncentrował się na pracach słownikowych i monograficznych, wszystkich bowiem publikacji powstałych w ciągu czterdziestu lat działalności jednostki nie sposób było uwzględnić. Intencjonalnie pominięto dorobek pracowników Instytutu uzyskany przed jego formalnym utworzeniem, też ich dokonania w innych placówkach naukowych i akademickich (wielu badaczy łączyło i łączy pracę w Instytucie z działalnością na wyższych uczelniach i w innych placówkach, wielu zmieniało miejsce zatrudnienia). Spoglądając na przedstawione osiągnięcia, stwierdzić można, że Instytut pozostał wierny misji, którą mu powierzono w 1973 roku, a więc prowadzi systematycznie badania nad językiem polskim, jakich nie wykonuje się nigdzie indziej. Dziś jest to zadanie szczególnie ważne, bo w jednostkach polonistycznych na wielu uczelniach z badań o charakterze ściśle filologicznym w ogóle zrezygnowano, a nawet — chcąc sprostać oczekiwaniom studentów (rzeczywistym czy wyimaginowanym) — wprowadzono do programów

⁴) W budynku Instytutu mieszczą się również od niedawna siedziby Polskiego Towarzystwa Językoznawczego oraz krakowskich agend Instytutu Sławistyki PAN.

⁵) Bibliografia ta jest kontynuowana w wersji elektronicznej na stronie IJP PAN (<http://bibliografia.onomastyka.ijp-pan.krakow.pl>).

kształcenia zmiany, które bardzo utrudniają wykształcenie kadry zdolnej do prowadzenia takich badań w przyszłości. Jednak i sam Instytut musiał się w ostatnim okresie zmodernizować i dostosować do możliwości organizacyjnych i finansowych współczesnej nauki w Polsce. Świadectwem tego jest większy ostatnio udział w planach badawczych przedsięwzięć indywidualnych i raczej krótkoterminowych, przy jednoczesnej świadomości dyrekcji i pracowników, że wieloletnie prace leksykograficzne powinny być kontynuowane i dokończone. Jak się potoczą dalsze losy Instytutu, trudno w tej chwili przewidywać. Niepewność ta jest wszak chyba udziałem wszystkich ludzi nauki w Polsce.

Bibliografia⁶⁾

- Adamiec D. 2007: *Frazeologia religijna okresu baroku (na tle tendencji kulturowych epoki)*, Lexis, Kraków.
- Basara A., Basara J. 1992: *Polska gwarowa terminologia rolnicza. Przygotowanie gleby, uprawa ziemi*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Basara J., Siatkowski J. (red.) 2003: *Ogólnosłowiański atlas językowy. Seria leksykalno-słotwórcza, t. 8: Zawody i życie społeczne*, Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa.
- Belcarzowa E. 1981–2001: *Głosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1981; cz. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983; cz. 3, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków 1997; cz. 4, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków 2001.
- Belcarzowa E. 1989: *Niektóre osobliwości leksykalne Biblii tzw. Leopolicy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Belcarzowa E. 2006: *Polskie i czeskie źródła przekładu Biblii Leopolicy*, Lexis, Kraków.
- Bijak U. 2001: *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Bobrowski I. 1985: *Cechy subkategoryzacyjne polskich czasowników przechodnich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bobrowski I. 1988: *Gramatyka generatywno-transformacyjna (TG) a uogólniona gramatyka struktur frazowych (GPSG). Próba porównania i oceny obu teorii z punktu widzenia ich przydatności do opisu wybranych faktów składniowych polszczyzny*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bobrowski I. 1993: *Językoznawstwo racjonalne. Z zagadnień teorii językoznawczej i metodologii opisów gramatycznych*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Bobrowski I. 1995–1998: *Gramatyka opisowa języka polskiego. Zarys modelu generatywno-transformacyjnego, t. 1–2*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach, Kielce.
- Bobrowski I. 2005: *Składniowy model polszczyzny*, Lexis, Kraków.
- Bukowcowa Z., Kucała M. 1979–2003: *Bibliografia podręczna gramatyki historycznej i historii języka polskiego*, cz. 1: *Gramatyka*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1979; cz. 2: *Kontakty językowe*; cz. 3: *Historia języka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1981; cz. 4: 1979–1993, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2003.
- Cechosz-Felczyk I. 2001: *Polska gwara Oleszkowiec na Podolu. Fleksja imienna i werbalna*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Cechosz-Felczyk I. 2004: *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Lexis, Kraków.

⁶⁾ Większość publikacji Instytutu przywoływanych w poniższym wykazie jest dostępna online na stronie projektu Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych (<http://rcin.org.pl> lub <http://rcin.org.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=72>), w formacie DejaVu. W celu wyszukania określonej książki należy wpisać jej tytuł w okienko wyszukiwarki widoczne po otwarciu witryny.

- Chachulska B. 2002: Analiza składniowa leksykalnych wykładników parametryzacji świata, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Cieślíkowa A. 1990: Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Cieślíkowa A. 1991: Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Cieślíkowa A. (red.) 2002: Mały słownik odmiany nazw własnych, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Cieślíkowa A., Malec M., Rymut K. (red.) 1995–2002: Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 1–7, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Cieślíkowa A., Skowronek K. (red.) 2007–2011: Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. Wybór artykułów hasłowych oraz wykazy nazwisk wraz z chronologią i geografiją, t. 1–3, Lexis, Kraków.
- Czopek-Kopciuch B. 1995: Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Czopek-Kopciuch B. 2004: Nazwiska polskie w Zagłębiu Ruhry, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Czopek-Kopciuch B. 2010: Instytut Języka Polskiego PAN i jego dyrektorzy, [w:] Język polski — wczoraj, dziś, jutro..., red. B. Czopek-Kopciuch, P. Żmigrodzki, Lexis, Kraków, s. 61–66.
- Czopek-Kopciuch B., Bijak U., Cieślíkowa A. 2011: Mały słownik nazw polskich miast, państw Europy, ich stolic i mieszkańców, Wydawnictwo RYTM, Warszawa.
- Deptuchowa E. 1985: Odpowiedniki łacińskiego *passivum* w psalterzach staropolskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Deptuchowa E. 2008: Odpowiedniki czeskiego aorystu w Biblii królowej Zofii (Genesis–Iosue), Lexis, Kraków.
- Dukiewicz L. 1978: Intonacja wypowiedzi polskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Dukiewicz L., Sawicka I. 1995: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Fonetyka i fonologia, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Dzięgiel E. 2001: Polska gwara wsi Zielonej na Podolu na tle innych gwar południowokresowych. Fleksja imienna i werbalna, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Dzięgiel E. 2003: Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich, Semper, Warszawa.
- Eder M., Twardzik W. 2007: Indeksy do Słownika staropolskiego, Lexis, Kraków.
- Frodyma M. 2011: Indeksy do „Opisu źródeł Słownika staropolskiego”, Lexis, Kraków.
- Galasiński D. 1992: Chwalenie się jako perswazyjny akt mowy, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Górski R. 2008: Diateza nacechowana w polszczyźnie. Studium korpusowe, Lexis, Kraków.
- Grabka B. 2002: Nagłos wokaliczny w gwarach polskich, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Grochola-Szczepanek H. 2002: Rzeczowniki złożone w gwarach polskich, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Grochola-Szczepanek H. 2012: Język mieszkańców Spisza. Płeć jako czynnik różnicujący, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Grochowski M. 1975: Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Grochowski M. 1980: Pojęcie celu. Studia semantyczne, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Grochowski M. 1986: Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Grochowski M. 1997: Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Grochowski M. 2010: „Składnia wyrażen polipredykatywnych” — z perspektywy trzydziestu lat, [w:] Język polski — wczoraj, dziś, jutro..., red. B. Czopek-Kopciuch, P. Żmigrodzki, Lexis, Kraków, s. 74–81.

- Gruszczyński W. (red.) 2013: Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII w., <http://sxvii.pl> (dostęp: 18 maja 2013).
- Grzegorzczkowska R., Laskowski R., Wróbel H. (red.) 1984: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa; wyd. 2 zmienione 1998; wyd. 3 Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1999.
- Grzesiak R. 1983: Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Herniczek-Morozowa W. 1975–1976: Terminologia polskiego pasterstwa górskiego, cz. 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Holly K. 1993: Fonetyka w gwarze Żywiecczyny, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Jędrzejko E. 1987: Semantyka i składnia polskich czasowników deontycznych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kałkowska A. 1982: Struktura składniowa listu, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Karaś H. 2011: Polska leksykografia gwarowa, Wydawnictwo Wydziału Polonistyki UW, Warszawa.
- Keller F., Twardzik W. 1998–2004: Rozmyślanie przemyskie. Transliteracja, transkrypcja, podstawa łańciska, niemiecki przekład, Weiher, Freiburg i Br., t. 1, 1998; t. 2, 2000; t. 3: Indeks pełny wyrazów i form. Indeks frekwencyjny. Indeks a tergo, 2004.
- Kowalik K. 1977: Budowa morfologiczna przymiotników polskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kowalik K. 1997: Struktura morfonologiczna współczesnej polszczyzny, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Kowalska A. 1975–1978: Zróżnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik, t. 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kowalska A. 1991: Podziały językowe Mazowsza na tle podziałów pozajęzykowych, Agencja Fis, Warszawa.
- Kowalska A., Strzyżewska-Zaremba A. 1971–1992: Atlas gwar mazowieckich, t. 1–10, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Krawczyk-Tyrpa A. 1987: Frazeologia somatyczna w gwarach polskich: związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław [wyd. 2 zob. Tyrpa 2005].
- Kucała M. 1978: Rodzaj gramatyczny w historii polszczyzny, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kucała M. (red.) 1994–2012: Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego, t. 1–5, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Kucharzyk R. 2002: System fonetyczny i leksykalny wsi Rzepiennik Strzyżewski w ujęciu socjolingwistycznym, Lexis, Kraków.
- Kucharzyk R. 2010: Słownictwo odantropomiczne w gwarach polskich, Lexis, Kraków.
- Kurcz I., Lewicki A., Sambor J., Szafran K., Woronczak J. 1990: Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Kyas W., Żurowska-Górecka W. (opr.) 1977–1980: Mamotrekty staropolskie, cz. 1: Prologus-Tobiae, 1977; cz. 2: Tobias-Prophetae Isaiaae, 1978; cz. 3: Prophetia Isaiaae — Apocalypsis, 1980, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Laskowski R. 1975: Studia nad morfonologią współczesnego języka polskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Laskowski R. 2012: Fleksja języka polskiego po sześćdziesięciu latach, [w:] Językoznawstwo w Polsce. Kierunki badań i perspektywy rozwoju. Materiały z sesji jubileuszowej Komitetu Językoznawstwa PAN, red. M. Grochowski, Bel Studio, Warszawa, s. 113–124.
- Lubaszewski W. 1982: Struktura morfemowa polskiego czasownika (Próba opisu generatywnego), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Lubaś W. 1992: Osobliwości językowe poezji Ignacego Krasickiego, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.

- Lubaś W. 1994: Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie w latach 1973–1991, *Polonica XVI*, s. 252–267.
- Lubaś W. (red.) 1988–1993: Wokół słownika współczesnego języka polskiego, t. 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1988–1989; t. 3, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1993.
- Lubaś W. (red.) 2001–2013: Słownik polskich leksemów potocznych, t. 1, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków; t. 2–6, Lexis, Kraków; t. 7 w druku.
- Magda-Czekaj M. 2011: Wybrane typy słowotwórcze nazwisk okresu średniopolskiego w ujęciu historyczno-społecznym, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Majdak M. 2011: Słownik języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku, Kraków 1996–, [w:] Słowniki dawne i współczesne. Internetowy przewodnik edukacyjny, leksykografia.uw.edu.pl (dostęp: 18 maja 2013).
- Majewska M. 2011: Dygitalizacja graficzna, tekstowa i bazodanowa *Słownika wileńskiego*, *Poradnik Językowy*, z. 10, s. 75–84.
- Majewska M. 2012: Edycja elektroniczna *Słownika wileńskiego*, <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl> (dostęp: 18 maja 2013).
- Malec M. 1982: Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Malec M. 1994: Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Malec M. 2001: Imię w polskiej antroponimii i kulturze, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Okoniowa J. 1987: Polskie przyimki gwarowe. Znaczenie przestrzenne i czasowe, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Okoniowa J. 1994: Przeciwwstawienia kierunkowe w języku polskim, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Pisarkowa K. 1975: Składnia rozmowy telefonicznej, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Pisarkowa K. 1984: Historia polskiej składni, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Pisarkowa K. 1992: Die Code der polnischen Lyrik der achtziger Jahre, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Pisarkowa K. 1998: Pragmatyka przekładu. Przypadki poetyckie, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Polański K. 1976: Wstęp, [w:] Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich. Zeszyt próbny, red. K. Polański, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 5–7.
- Polański K. (red.) 1980–1992: Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich, t. 1–4, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980–1990; t. 5, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1992.
- Przybytek R., Rymut K. 1992: Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1981 do roku 1990 włącznie, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Przybytek R., Rymut K. 2001: Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1991 do roku 2000 włącznie, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Reczkowa B. 1982: Wyrazy pochodzenia francuskiego w gwarach polskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Reichan J. 1975: Zmiany we fleksji rzeczowników męskich zakończonych pierwotnie na spółgłoski warogowe palatalne w języku polskim na tle słowiańskim, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Reichan J. 1980: Małopolskie gwary jednoosówkowe, cz. 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Reichan J., Woźniak K. 2004: Polskie atlasy dialektologiczne i etnograficzne, Lexis, Kraków.
- Rieger J., Cechosz-Felczyk I., Dzięgieł E. 2002: Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. 1: Stan i status. Cechy charakterystyczne. Polszczyzna w Lwowskim, Tarnopolskim i na Podolu. Teksty, Semper, Warszawa.
- Rieger J., Cechosz-Felczyk I., Dzięgieł E. 2007: Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, cz. 2: Polszczyzna w Lwowskim, Żytomierskim i na Podolu. Teksty, Lexis, Kraków.
- Rieger J., Kowalska D. (red.) 2010: Język polski dawnych Kresów Wschodnich, t. 4, Semper, Warszawa.

- Rymut K. 1980: *Nazwy miast Polski*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Rymut K. 1992–1994: *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 1–10, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Rymut K. 1995: *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Rymut K. (red.) 1983: *Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1971 do roku 1980 włącznie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Rymut K. (red.) 1996–2007: *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. 1–7, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Rymut K., Hoffmann J. (red.) 2006–2010: *Lexikon der Familiennamen polnischer Herkunft im Ruhrgebiet*, Bd. 1–2, Instytut Języka Polskiego PAN, Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Pandit, Kraków.
- Rzetelska-Feleszko E. (red.) 1998: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków.
- SGOWM 1987–2006: *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, t. 1–5, red. Z. Stamirowska (t. 1–3), H. Perzowa (t. 1–5), D. Kołodziejczykowa (t. 4–5), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1987–1991 (t. 1–2,), Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1993–2006 (t. 3–5).
- SGP 1977–2013: *Słownik gwar polskich*, red. J. Reichan, S. Urbańczyk, J. Okoniowa, B. Grabka, t. 1–8 (z. 3), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1977–1992; Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2002–2013.
- Siatkowski J. 2012: *Osiągnięcia Polski w zakresie badań nad *Ogólnosłowiańskim atlasem językowym*, [w:] *Językoznawstwo w Polsce. Kierunki badań i perspektywy rozwoju. Materiały z sesji jubileuszowej Komitetu Językoznawstwa PAN*, red. M. Grochowski, Bel Studio, Warszawa, s. 83–90.*
- Siatkowski J., Waniakowa J. (red.) 2009: *Ogólnosłowiański atlas językowy. Seria leksykalno-słownikowa*, t. 9: *Człowiek*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków (DVD).
- Sieradzka-Baziur B. 2002: *Jana Kochanowskiego renesansowy świat uczuć. Analiza językoznawcza*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Sieradzka-Baziur B. 2006: *Między błogosławieństwem a przekleństwem. Zagadnienia języka religijnego w twórczości Jana Kasprowicza*, Lexis, Kraków.
- Sieradzka-Baziur B., Duska J., Kajtoch K. 2012: *Ukończony został Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, *Język Polski* XCII, s. 241–248.
- Skowronek K. 1993: *Reklama. Studium pragmatyngwistyczne*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Skowronek K. 2001: *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków.
- Skowronek K. 2006: *Między sacrum a profanum. Studium językoznawcze listów pasterskich Konferencji Episkopatu Polski (1945–2005)*, Lexis, Kraków.
- SŁŚ 1953–2012: *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, t. 1–8 (z. 70), red. M. Plezia (t. 1–6), K. Weysenhof-Brożkowska (t. 7–8 (z. 65)), M. Rzepiela (od z. 65), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław (z. 1–50); Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków (od z. 51).
- Smółkowa T. 1976: *Nowe słownictwo polskie. Badania rzeczowników*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Smółkowa T. 2001: *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Smółkowa T. (red.) 1998–1999: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*, cz. 1: A–O, cz. 2: P–Ż, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Smółkowa T. (red.) 2004–2006: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy 1993–2000*, cz. 1: A–H; cz. 2: I–O; cz. 3: P–Ś; cz. 4: T–Ż, Lexis, Kraków.
- Smółkowa T. (red.) 2010–2013: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 2001–2005*, cz. 1: A–D; cz. 2: E–J; cz. 3: K–M; cz. 4: N–R, Lexis, Kraków.
- Smółkowa T. (red.) 2013: *SŁOWA, słowa... Czy je znasz?*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.

- Smółkowa T., Tekiel D. 1977: Nowe słownictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Sobolewska K. 2010: *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* czyli cierpienia leksykografa, [w:] *Język polski — wczoraj, dziś, jutro...*, red. B. Czopek-Kopciuch, P. Żmigrodzki, Lexis, Kraków, s. 161–167.
- Sowa F. 1990: System fonologiczny polskich gwar spiskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Supranowicz E. 1995: Nazwy ulic Krakowa, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Symoni-Sułkowska J. 1987: Formacje rzeczownikowe utworzone od wyrażań przyimkowych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Taszycki W. (red.) 1965–1984: Słownik staropolskich nazw osobowych, t. 1–7, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Tekiel D. (red.) 1988–1989: Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1972–1981, cz. 1: A–O; cz. 2: P–Ż, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Topolińska Z. (red.) 1984: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Twardzik W. 1997: O uważniejszym aniżeli dotychczas tekstu staropolskiego czytaniu i jakie z niego pożytki płyną rozprawa śliczna i podziwienią godna, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Twardzik W. (red.) 2005: Opis źródeł Słownika staropolskiego, Lexis, Kraków.
- Twardzik W. (red.) 2006: Biblioteka zabytków polskiego piśmiennictwa średniowiecznego, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków (DVD).
- Tyrpa A. 2005: Frazeologia somatyczna. Związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała w gwarach polskich, Leksem, Łask.
- Tyrpa A. 2011: Cudzoziemcy i obce kraje w dialektach polskich, Lexis, Kraków.
- Urbańczyk S. 1985: W stronę Instytutu Języka Polskiego PAN (Zakłady językoznawstwa PAN w latach 1953–1973), *Polonica* XI, s. 265–270.
- Urbańczyk S. (red.) 1953–2002: Słownik staropolski, t. 1–11, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1953–1990; Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1991–2002.
- Waniakowa J. 1998: Nazwy dni tygodnia w językach indoeuropejskich, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Waniakowa J. 2003: Polska naukowa terminologia astronomiczna, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Waniakowa J. 2004: Historia polskiego podstawowego słownictwa astronomicznego na tle słowiańskim, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* XXXIX, s. 157–178.
- Waniakowa J. 2012: Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Węgrzynek K. 1995: Składnia przymiotnika polskiego w ujęciu generatywno-transformacyjnym, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Węgrzynek K. 1998: Składnia wyrażań frazeologicznych w modelu gramatyki generatywno-transformacyjnej, *Polonica* XVIII, s. 67–74.
- Wojdak P. 2004: Przysłówki polisegmentalne w modelu składniowym polszczyzny, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Wójcik U. 2001: Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków.
- Wronicz J. 1992: Słownictwo pisarzy cieszyńskich XVIII wieku, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Wronicz J. 2001: Kazania cieszyńskie z XVIII wieku ks. Henryka Brauna. Tekst i analiza języka, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Filia w Cieszynie, Cieszyn.
- Wronicz J. (red.) 2009: Mały słownik gwar polskich, Lexis, Kraków.
- Wróbel H., Kowalik K., Orzechowska A., Rokicka T. 1993: Mały słownik odmiany wyrazów trudnych, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Spółka Wydawniczo-Księgarska, Kraków–Warszawa.
- WSJP 2013: Wielki słownik języka polskiego PAN, red. P. Żmigrodzki, <http://wsjp.pl>.

- Wysocka F. 1980–2007: Polska terminologia lekarska do roku 1838, t. 1: Anatomia. Proste prymarne nazwy nie motywowane, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1980; t. 2: Anatomia. Jednowyrazowe nazwy motywowane, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1994; t. 3: Anatomia. Nazwy dwuwyrazowe, Lexis, Kraków 2007.
- Wysocka F. (red.) 2003: Mały słownik zaginionej polszczyzny, opr. E. Deptuchowa, M. Frodyma, L. Szlachowska-Winiarzowa, F. Wysocka, Lexis, Kraków.
- Zborowski J. 2009: Słownik gwary Zakopanego i okolic, opracowany i uzupełniony z materiałów Autora przez zespół Instytutu Języka Polskiego pod kierunkiem Joanny Okoniowej, Muzeum Tatrzańskie, Instytut Języka Polskiego PAN, Zakopane–Kraków.
- Zbróg P. 2003: Dyskusyjne problemy akomodacji morfologicznych w opisie generatywnym, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce.
- Żmigrodzki P. 2000: Właściwości składniowe analitycznych konstrukcji werbo-nominalnych w języku polskim, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Żmigrodzki P. 2008: Słowo, słownik, rzeczywistość. Z problemów leksykografii i metaleksykografii, Lexis, Kraków.
- Żmigrodzki P., Przybylska R. (red.) 2007: Nowe studia leksykograficzne, Lexis, Kraków.
- Żmigrodzki P., Przybylska R. (red.) 2008: Nowe studia leksykograficzne, t. 2, Lexis, Kraków.

Summary

Contribution of the Institute of Polish Language PAS to the achievements of Polish linguistics

Keywords: Institute of Polish Language PAS, history of Polish linguistics, grammar, lexicology, history of Polish language.

In the present paper which was prepared on the occasion of the 40th anniversary of establishing the Institute of Polish Language PAS the most important scientific achievements of the scholars employed in the Institute are presented: dictionaries, editorial works and scientific monographs in the field of Polish linguistics.
